

Jehlička, P., Sýkora, L. (1991) *Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích (1920 – 1990)*. Sborník ČGS, 96 (2), str. 81-95.

Klíčová slova: geografie voleb, tradiční politické strany, územní diferenciaci voličů, území volební podpory

Obsah: Tento text je zaměřen na vývoj a stabilitu volební podpory politických stran, vychází z podchycení územní diferenciaci volební podpory. Cílem celého hodnocení je ukázat souvislost mezi výsledky voleb do Federálního shromáždění 1990 a volbami do poslanecké sněmovny Národního shromáždění v letech 1920, 1925, 1929, 1935 a 1946. Hledaný vztah potvrzující stabilitu specifického kulturního a sociálního prostředí je sledován na příkladu volební podpory Československé strany lidové (ČSL), Československé strany socialistické (ČSS), Československé sociální demokracie (ČSSD) a Komunistické strany Československa (KSČ), které byly součástí politické scény v celém sledovaném období (s výjimkou KSČ, která vznikla až roku 1921 a voleb v roce 1920 se tak nemohla zúčastnit). Dále autoři blíže vysvětlují proč byly sledovány právě tyto strany a jiné ne a uvádí pod jakými názvy některé strany v různých letech vystupovaly. Jako základní územní jednotka pro sledování územní diferenciaci volební podpory jsou zvoleny soudní okresy (1920 – 1946) a okresy (1990).

Hodnocení volební podpory má potvrdit hypotézu, že období mezi rokem 1990 a posledními volbami, které lze považovat za svobodné 1946, nasmazalo lokální kulturně sociální klima některých oblastí a byla zachována určitá kontinuita volební podpory tradičních politických stran v českých zemích.

Metodika je taková, že pro každou stranu a každé volby jsou sestupně seřazeny okresy podle podílu získaných hlasů. Podle této řady, vyjadřující pokles intenzity volební podpory, jsou načítány absolutní počty hlasů až do výše 50 % z celkového počtu hlasů pro danou stranu. Okresy, které spadají do 50% limitu jsou označeny za *území volební podpory* politické strany. Dále byly vymezovány *území stabilní volební podpory*, kde daná strana vykazovala volební podporu ve všech sledovaných volbách. V takových oblastech tradiční sociální a kulturní klima determinuje orientaci na politické síly, které se mu svým programem přibližují či z daného prostředí vycházejí.

Československá strana socialistická je z územního hlediska především stranou českou, zejména středočeskou a východočeskou. Na Moravě je volena především v Brně a jeho okolí. Objevuje se i volební podpora v Plzni a okolí. Ve volbách 1990 získala tato strana největší podíl hlasů v Praze, Brně, Plzni a Hradci Králové. Z tohoto lze konstatovat, že strana je nejvíce podporována ve velkých městech a hustěji osídlených oblastech.

Volební podpora ČSSD je doprovázena z územního hlediska přesuny jádrových území podpory v dvou časových horizontech. První je vznik KSČ a následné štěpení voličské základny. To se projevilo především rozříznutím plzeňsko pražské oblasti, v jejíž jihozápadní oblasti širšího zázemí Plzně a Rokycan našla oporu ČSSD. Druhá změna souvisí s poválečným odsunem Němců z pohraničí, kde začala dominovat KSČ a ČSS. V roce 1990 ztratila ČSSD své pozice v moravských krajích a těžiště volební podpory se přesunulo do pánevních okresů Severočeského kraje a do oblasti východočeských okresů Hradec Králové, Pardubice a Chrudim.

Pro KSČ je charakteristická poválečná expanze z tradičního Kladenska do vysídleného pohraničí. Např. v okrese Litoměřice přetrvává přízeň pro KSČ i v roce 1990.

KDU je tradičně volena na území jižní Moravy. Výjimku představují vysídlené pohraniční okresy s převahou KSČ, Brno a okolí s ČSS a do území tradiční volební podpory KDU ve všech letech zasahuje klín průmyslovějšího Prostějovska a Olomoucka, kde vysoký podíl dělnictva znamenal orientaci k sociální demokracii. Pokud z jihomoravské oblasti vyčleníme hlavní sídelní aglomerace, tak zbylé torzo s především venkovským osídlením a

vyšším procentem ekonomicky aktivního obyvatelstva v primárním sektoru je regionem, v němž žije typický volič KDU.

Analýzou koncentrace volební podpory se zabývá další kapitola textu. Analýza umožňuje popsat rozdíly mezi voličskými základnami jednotlivých stran z hlediska územní koncentrace a vyhodnotit jejich vývoj. Vysoké hodnoty míry územní koncentrace vykazuje např. ČSS, což znamená, že v území, kde strana získává nejvíce hlasů, je i vysoká hustota jejich voličů. Naopak třeba KSČ v letech 1946 a 1990 50 % hlasů získala v oblastech s vysokou intenzitou podpory, ale s nižší hustotou voličů než byl republikový průměr. ČSS je tedy územně koncentrovaná a své pozice upevňuje v silně urbanizovaných oblastech. Československá strana lidová (KDU) se vyznačuje vysokou mírou volební úspěšnosti.

Závěr: Úvodní hypotéza se do jisté míry potvrdila- území v nichž získaly sledované strany rozhodující část volební podpory ve volbách 1990, korespondují s tradičními jádry politické podpory jednotlivých stran. Územně nejstabilnější a zároveň nejkompaktnější byla označena ČSL (KDU). Zachovány byly i některé tradiční oblasti volby KSČ a ČSSD. Levicově orientované strany a oblasti jejich podpory jsou podobné s mapkou oblastí s vysokým podílem obyvatel bez vyznání.

Analýza územní koncentrace umožnila charakterizovat ČSL jako stranu typickou pro venkovské oblasti s nižší hustotou osídlení, která dovede těžít maximum hlasů z potenciálního počtu voličů. Podpora ČSS je koncentrována do hustě osídlených oblastí s tendencí získávat stále větší část své voličské základny.

Analýza se podle mého názoru dobře snaží upozornit na smysl politické geografie (geografie voleb). Výsledky sledování politického chování obyvatel se mohou opravdu stát součástí socioekonomické geografie. Škoda je, že je článek již starší a nezachycuje i porovnání s nynější situací.

Kostelecký, T. (2000) Volební systémy a politický konflikt v prostoru. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. (ed.) Stát, prostor, politika. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, str. 242-262.

Klíčová slova: vláda, volby, většinový volební systém, volební systém poměrného zastoupení, vymezení volebních obvodů, volební systémy střední Evropy

Obsah: V úvodu textu se autor zabývá definováním slova demokracie a vláda. Pro vládu autor užívá definici amerického politologa R. Dahla, že vláda je „jakákoliv autorita, která úspěšně drží exkluzivní kontrolu legitimního užití fyzické síly k prosazení svých zákonů v daném, teritoriálně vymezeném území“. Jedním z nejvýznamnějších mechanismů prosazování vlivu obyvatel na formování zákonů a vlád jsou volby, protože ač je demokracie označována jako „vláda lidu“, tak nikdy nemohou legitimně vládnout „všichni“.

K organizaci voleb a zjišťování volebních výsledků slouží volební systémy, jichž jsou dva základní typy- většinový a poměrného zastoupení. Ve skutečnosti však existuje celá škála volebních systémů mezi těmito dvěma ideálními typy.

Především pro anglosaský svět je typický systém relativní většiny- zvítězí kdo získal nejvíce hlasů. Systém absolutní většiny tkví v tom, že kandidát musí získat více než 50 % hlasů- užití dvoukolových voleb (náš senát; v 1. kole se vyberou dva kandidáti s relat.největší podporou, v druhém vítězí ten, kdo získal více hlasů-absolutní většinu) nebo systému alternativního hlasu (každý volič má k dispozici více než jeden hlas, kandidát s nejmenším počtem hlasů se vyřadí a zjistí se komu dali voliči tohoto neúspěšného kandidáta alternativní hlas a tomu se přiřadí....procedura se může opakovat tak dlouho dokud nezíská někdo více než 50 % hlasů). Většinové systémy lze rozdělit i na jednomandátové nebo vícemandátové.

Typickým příkladem vícemandátového většinového systému je volba amerického prezidenta, kdy pro každý stát jsou voleni volitelé, jejichž počet je úměrný počtu obyvatel státu. Teprve poté proběhnou vlastní volby.

Jedním z typů poměrného zastoupení je *single-transferable vote* (Irsko). Představuje přechodný typ mezi většinovými systémy a klasickými systémy poměrného zastoupení. Většina volebních systémů poměrného zastoupení se ovšem vyznačuje tím, že jsou v nich používány *stranické kandidátky*. To umožňuje politickým stranám podstatným způsobem vstupovat do mechanismu výběru kandidátů na poslanecká, zastupitelská křesla. Existuje několik typů volebních systémů poměrného zastoupení. *Systém přísně vázaných kandidátních listin* = volič nemá žádné právo zasahovat do pořadí kandidátů navržených stranou a nemá jinou možnost, než volit stranu jako takovou (meziválečné Československo). V případě použití *vázaných kandidátních listin* může volič měnit pořadí kandidátů, či někdy i škrtnat konkrétní kandidáty. Pokud jsou *volné kandidátní listiny* = na kandidátku lze dopisovat nová jména, včetně kandidátů jiných stran. Další možností členění je podle toho jak je území státu rozděleno na volební obvody, tj. na jaké úrovni se přidělují mandáty. Čistý systém poměrného zastoupení se vyznačuje tím, že „*celá země=jeden volební obvod*“. Voliči v celé zemi dostanou stejné kandidátky a hlasy se sčítají na celostátní úrovni, stejně tak se přidělují i mandáty. Nebo „*kandidátky regionální, mandáty celostátní*“. Nebo poslední varianta nazvaná „*kandidátky i mandáty regionální*“ (Poslanecká sněmovna ČR). V posledním případě se k určení kolik poslaneckých křesel se bude přidělovat v jednotlivých volebních krajích používá tzv. *republikové mandátové číslo* (tzv. Hareova formule), které určuje kolik hlasů připadá na jeden mandát. Dále v textu jsou rozebírány další formule pro určování rozdělování mandátů v poměrném systému (Hagensbach-Bischoffova formule, Koudelka, Huntington).

Každý ze systémů (většinový a poměrného zastoupení) má své výhody a nevýhody. Ovšem posuzování toho, co je výhoda a co nevýhoda, je komplikované a záleží na zájmech posuzujícíchho.

Mezi výhody většinového systému jsou v textu řazeny tyto argumenty: je srozumitelný pro voliče, voliči mohou odvolat poslance, omezuje vliv politických stran, efektivně potlačuje extrémistické strany a podporuje umírněné strany (petrifikuje tak ale stávající politický systém a zabraňuje konkurenci nových politických názorů a směrů), nutí strany k vytváření předvolebních a nikoliv povolebních společenství a koalic, vede k vytvoření stabilní vlády, omezuje populismus stran, spojuje moc s odpovědností, zabraňuje politizaci státní správy a dlouhodobému rozdělení jednotlivých státních institucí mezi „sféry vlivu“ jednotlivých stran.

Mezi výhody systému poměrného zastoupení pak byly zařazeny tyto: složení parlamentu se blíží volebním výsledkům, všechny hlasy voličů hrají roli, žádný „nepropadá“, systém zajistí zastoupení menšin v parlamentu, napomáhá spíše konfrontaci politických směrů a programů než konfrontaci osob, vylučuje manipulaci s volebními obvody, není nutné dělat doplňovací volby.

S vymezováním volebních obvodů mohou nastat jisté problémy, proto jsou určována pravidla, kterými se takové vymezování musí řídit. Změnou obvodů mohou být výsledky ovlivňovány zejména u většinového volebního systému. Základní dva typy manipulace s volebními obvody jsou: *malapportionment* a *gerrymandering*.

Při *malapportionmentu* dochází k diskriminaci voličů z velkých obvodů, protože v nich je na získání mandátu potřeba odevzdat větší množství hlasů než v obvodu malém. Tím je porušena zásada stejné hodnoty hlasu všech voličů. Při *gerrymanderingu* dochází k takovému vymezení volebních obvodů, které při přepočtu získaných hlasů na mandáty zvýhodňuje jednu stranu(y) proti druhé(druhým). *Gerrymandering* je možný při současném splnění dvou předpokladů: 1) jedna ze stran musí mít, na rozdíl od ostatních, kontrolu nad vymezováním obvodů, 2) voliči jednotlivých stran musejí být v území rozmístěni

nerovnoměrně, je nutná určitá míra jejich prostorové koncentrace (v opačném případě volební výsledek na vymezení obvodů vůbec nezávisí).

Kvůli manipulaci s volebními obvody byla ustanovena v různých zemích různá pravidla pro vymezení. Vymezení obvodů by nemělo spadat mezi pravomoc exekutivy a nebo také by měla být stanovena pro vymezení obvodů přesná a kontrolovatelná kritéria zabraňující manipulaci. Ve Velké Británii byly např. ustanoveny různé komise pro vymezení. V USA je pravomoc vymezení v rukou exekutivy, o to větší význam tak mají pravidla kontrolována soudem.

Kritéria pro vymezení se dále člení na ústavní (stejná populační velikost volebních obvodů, stejná pravděpodobnost reprezentace pro různé rasové nebo jazykové skupiny), politicko-geografická (reprezentace politických jednotek-přednost tomu, aby se volební obvod kryl s již existujícími politickými jednotkami; zachování hranic administrativních jednotek) a politická (nedělat časté změny ve vymezení obvodů, nedělat všechny obvody příliš vyrovnané).

Nakonec autor uvádí vývoj středoevropských volebních systémů v 90. letech po pádu komunismu. Rozebírá volební systém v Polsku, Maďarsku, Česku a na Slovensku.

Komentář, otázky: Článek byl pro mě přínosný. Poměrně srozumitelně podal informace o různých způsobech voleb a s tím spojenými problémy. Zajímavé jsou zmiňované výhody většinového a poměrného volebního systému, ke kterým by se daly namítnout naopak také jejich nevýhody.

Otázkou je např. to, jak zvolit, že se v dané zemi bude užívat právě ten daný volební systém.

Že je pro danou zemi nejvhodnější?

Volební výsledky jsou odrazem socioekonomických charakteristik, jakých?

Co ovlivňuje účast, resp. neúčast voličů u voleb v České republice?

Proč není v Česku používáno referendum?